

ентів із Фонду
ж подіям, які
рією минулого
и колаборант-
ії" (1946 р.) та
кої держави -
147 pp.) [24]. У
ні звинувачен-
- і зовнішньо-
проки У доку-
ками зберігає-
до уряду ЧСР
омилування Й.
ю владою.
аних архівних
ментарями К.
бірнику про ці
У Братиславі
бірник статей,
про суд над
бу президента
али його стра-
і К. Капланом,
ення проблеми
кословащині в

к і ретельний
в у 1993 р. і
дготовці нової
серед 41 мате-
риалу КТЧ сто-
ції, структури і
держави [25].
ики інших пар-
нту, а комуніс-
гь і зміст конс-
о 1948 р. пучу
вляють допові-
и генерального
у комуніста
ражають підхід
овним держав-
уповані в 5-ти
нок у Фонді
включені до до-

повні нові до-
РФ дозволяють
сторичної істини
Чехословацки-
ментів з фонду
спроба показати
засті та аналізу
політичної історії

ЛІТЕРАТУРА

1. Viz.edicé: Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.-Svazky 1,2,4,5,6,7. - Praha: USD AV ČR. - 1992-1995.
2. Prečan V. Dokumenty sovětské éry v ruských archivech - nový pramen k československým dějinám 1941-1945: Badatelské zkušenosti z let 1994-1995 // Soudobé dějiny.- 1995.-N 1-4 -SS.609-621.
3. Lacaze Y. Československo-sovětské vztahy v letech 1945-1948 ve světle francouzských archivů // Mezinárodní vztahy.- 1997.-N3.- SS.84-99.
4. Státní ústřední archiv České republiky. Praha (?али - SUA CR).- Archiv UV KSC.- Fond 100/24.-Svazek 172 - Archivni jednotka 1532.
5. Ibid.- Sv.173.- A. j. 1542,1543,1545.
6. Ibid.-A.j.1544.
7. Ibid.-Sv. 175.- A. j. 1564,1565.
8. Ibid.- F.Ministerstvo vnitra.- Inventurné číslo 1715.- Signatar B 2300.- Kartoní číslo 2033-2038.
9. Ibid.- F. 100/24 -Sv.39 - A.j. 827.
10. Ibid.- Sv36.-A.j. 809.
11. Archiv Liberální strany národní socialní - E-I -SS.77-78.
12. Tři roky - Sv I-III - Pr.: Melantrich.-1991.
13. Prameny k dějinám III odboje. Přehledy a dokumenty k československé politiké v letech 1948-1949 -Sv. 1 - Olomouc: Univerzita Palackého.- 1995- SS.55-111.
14. SÚA ČR.- F. 100/24.- Sv.37.- A.J.810.
15. Ibid.- Sv. 36.-A.j. 805.
16. Ibid.- A.J.802.
17. Ibid.- Sv. 42.- A.j. 843.
18. Ibid.- Sv. 41.- A.j. 838.
19. Ibid.- A.j. 839.
20. Ibid.- Sv.43.- A.j. 849.
21. Ibid.- Sv.44.- A.j. 850.
22. Ibid.- Sv.43.- A.j. 848.
23. Ibid.- Sv.44.- A.j. 851.
24. Viz.: Ibid - Sv.63.- A.j. 928; Sv. 64.- A.j. 953.
25. Kaplan K. Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948. - Pr.:USD AV ČR.-1993.
26. SÚA ČR - F.c. 100/24.- Sv. 50-52.- A.j. 875-878.

SUMMARY

Documents of political history of Czechoslovakia of 1945-1948-s in archives of Czech, Slovakia and Russia: the problems of systematization and analysis of new archive materials

I. Vovkanych

In the article the necessity of new conceptual approaches to the study of the literature data on the problems of the development of political system of Czech Republic and other East-European states in the first years after the end of the Second World War.

НОТАРІАЛЬНА СПРАВА В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ 1918-1938 pp.

Бусага Ю.М.

Важлива структурна одиниця органів юстиції ЧСР досліджуваного періоду - нотаріальні контори. З утворенням нової держави нотаріальні служби, нотаріуси пішли на активну співпрацю з нею. Першим кроком нотаріальних служб на цьому шляху було те, то вже 29 жовтня 1918 р. Празька нотаріальна контора подала корпоративне звернення революційним Народним зборам і запропонувала їм безкоштовно свої широкі службові послуги в питаннях правових і канцелярських. Однак, з невідомих при-

чин Народні збори цією пропозицією не скористалися. Чехословацькі нотаріальні служби були "забуті" і при виборах членів Народного зібрання. В цій ситуації нотаріуси повинні були покладатися лише на власні сили.

У зв'язку з цим в найкоротші строки було реорганізовано названу структурну одиницю правоохоронних органів у новій спілці нотаріусів Чехословащини. З'явилося і професійне друковане видання - "Чеське право", й такій спілці планувалося об'єднати

всіх працівників нотаріальних установ, ЧСР, на зразок того, як це було зроблено в Австрійському союзі нотаріусів. Проте в нових умовах не обійшлося і без прикростей. Так нотаріуси німецької національності, які були громадянами ЧСР, створили свою організацію нотаріусів, виходячи при цьому з національних критеріїв.

Відразу після свого організаційного "народження" спілка нотаріусів ЧСР приступила до активної роботи. Першим її бажанням було зробити все від неї залежне, аби подолати перешкоди минулого, які нагадували австрійський період в суспільстві, політиці, праві. При наполяганні спілки нотаріусів у найкоротший час було прийнято закон від 18 березня 1919 р. Згідно з цим законом було змінено одіозну назву "Ц.К.", яка нагадувала про "австро-угорську добу".

За цим законом впорядковано питання державної атрибутики у питаннях державно-правово-канцелярських. Були запроваджені нові зразки різноманітних правових бланків-документів, печаток з відповідною чехословацькою символікою [1].

Подальший крок нотаріальних служб ЧСР полягав у розширенні "функціональних обов'язків", зокрема автономії своєї організації хоча б у питаннях кримінальних. Смісл ідеї було викладено в законі, який вийшов 6 квітня 1919 р. [2] і в розпорядженні уряду від 18 травня 1919 р. [3]. Згідно з цими нормативними документами, до кримінальних сенатів Найвищого суду була віддана половина спеціалістів з нотаріальних служб.

На цьому бажання нотаріусів удосконалити свою службу не закінчилося. Чергові кроки їх діяльності спрямовувалися на покращення соціального статусу нотаріуса, а в кінцевому результаті на проведення реформи цілої нотаріальної інституції. З огляду на перше питання можна погодитися з тим, що удосконалення були необхідні, бо величина оплати праці нотаріусів регулювалася відповідними правовими нормами, встановленими ще в середині XIX ст., коли умови праці і споживчі ціни були зовсім іншими. Відтоді оплата праці нотаріусів змінювалася всього один раз - урядовим розпорядженням від 7 березня 1918 р. [4] Тоді зарплата підвищувалася на якихось неповних 20%, а вартість життєвих потреб, як відомо, зросла в 10 і більше разів, тобто на 100%. Значно сприяло підвищенню добробуту нотаріусів прийняття закону від 5 листопада 1919 р., яким припинялася дія §183 про нотаріальне управління. Цим законом передбачалася зміна оплати праці нотаріусам, однак саме право змінювати оплату праці було віднесено до компетенції міністерства юстиції. Урядовим розпорядженням від 30 січня 1920 р. була остаточно запроваджена нова оплата праці нотаріусам, яка хоча б приблизно відповідала їх життєвим потребам. [5]. Справедливість вимог нотаріусів по-

яснюється ще й тим, що адвокатам за той же період оплата праці була підвищена в чотири рази урядовими розпорядженнями від 1 грудня 1897 р., 3 червня 1909 р., а також 2 вересня 1919 р. [6].

Впровадженням оптимальної оплати праці нотаріусів забезпечувалося нормальне функціонування нотаріальних служб. Вирішивши більш-менш питання, пов'язані з оплатою праці, нотаріуси, їх об'єднання докладали чимало зусиль до побудови демократичної держави, в якій до закону, до права було особливе ставлення.

В нових умовах розширилися професійні функції нотаріусів. Так згідно з урядовим розпорядженням від 10 квітня 1919 р. головне фінансове управління ЧСР передало нотаріусам надзвичайно важливу функцію, встановивши празьких нотаріусів за уряди для складання актів книжкових плат (зборів) про податки з майна. У вирішення цього державного завдання нотаріуси включилися добровільно.

Однак для його виконання в державних структурах не було достатніх сил [7]. Чергова функція, яку виконували нотаріуси в досліджуваній період і яка була регламентована законом від 1 квітня 1921 р. за тих самих обставин (відсутність кваліфікованих сил в судах), стосувалася роботи у судах [8]. Напрямки роботи нотаріусів і нотаріальних контор в 20-30 рр. XX століття в ЧСР були широкоплановими. Вони були радниками з широкого кола питань для міністерства юстиції, брали участь в уніфікаційних роботах з того чи іншого напрямку права, їх робота була помітною під час проведення реформи цивільного права, судові системи, ради екзекуції, при створенні закону про призначення суддів, закону про бібліотеки. Важливою функцією було і те, що вони ще на попередньому етапі брали участь у розробці багатьох проектів, норм права перш ніж починалося їх опрацювання.

Прикладом може бути підготовка проекту закону про запровадження реєстраційної іпотеки. Питання регламентації роботи нотаріальних контор певною мірою регулювалися і спеціальними міждержавними угодами, які укладала Чехословаччина як суб'єкт міжнародного права з іншими країнами, зокрема консульська домовленість з королівством Італійським, підписана 1 березня 1924 р., і опублікована 28 лютого 1925 року [9]. Спрямували свою роботу нотаріуси ЧСР і співпрацюючи з тими чи іншими громадянами, організаціями, надаючи їм відповідну правову консультацію, допомогу. Так, союз нотаріусів співпрацював з конфедерацією представників розумової праці в ЧСР. Вони спільно підготували проект вимоги, яка визначала потребу реформи сенату. За цим проектом частина членів сенату мала бути представниками, обраними з кіл спеціалістів, бажано інтелігенції. Вони спільно розробили й інший проект документу, який передбачав доцільність

же період
изи урядо-
р., 3 черв-

раці нота-
ціонування
менш пи-
аріуси, їх
побудови
до права

ні функції
ядженням
правління
важливу
в за уряди
борів) про
ержавного
но.

х структу-
нкція, яку
рїод і яка
1921 р. за
вганих сил
Напрямки
з 20-30 рр.
ими. Вони
для мініс-
йних робо-
бота була
цивільного
і створенні
о бібліоте-
они ще на
зробці ба-
иналося їх

екту закону
и. Питання
ор певною
кдержавни-
а як суб'єкт
и, зокрема
м Італійсь-
лікована 28
вою роботу
чи іншими
і відповідну
юз нотаріу-
едставників
підготували
еформи се-
сенату мала
спеціалістів,
обили й ін-
доцільність

звернення до міністерств з вимогою, щоб пропозиції законів передавались на певному етапі роботи над ними названій конфедерації для їх рецензування.

Проте найбільш важливою справою нотаріусів була підготовка реформи нотаріальної справи в ЧСР. З цією метою було утворено чотиричленний комітет нотаріусів, який протягом короткого часу розробив проект нового нотаріального статуту і запропонував його міністерству юстиції 10 січня 1920 р. [10].

Після детального розгляду в названому міністерстві, цей проект був повернутий з помітками на доопрацювання, даний статут виходив з тієї точки зору, що нотаріуси мали бути автономним добровільним професійним об'єднанням, якому належало виконувати свої фахові обов'язки на користь держави і її населення.

Після тривалих консультацій міністерство юстиції підготувало новий нотаріальний статут, який пізніше було направлено на експертизу.

Зазначимо, що цей міністерський проект дуже відрізнявся від першого варіанту.

Так у ньому дефінується, що нотаріус - це орган державного управління. Його діяльність, згідно з цим проектом, контролюється з боку державного представництва, передбачалося розширення автономних прав у організаційній побудові нотаріальних контор. Проектом запроваджувалася особлива роль нотаріальних контор як організаційного елементу правоохоронних органів. Згідно з цим документом, міністр юстиції міг на свій розсуд доручити (розглянути) конкретний випадок у корпусному суді другої інстанції нотаріусам в якості суддів, які могли при розслідуванні такої справи користуватись вирішальним правом.

Нотаріуси ЧСР прийняли цей проект міністерства юстиції. При цьому, мабуть, малося на увазі, що з часом він буде удосконалений і дасть можливість нотаріусам в повному обсязі виконувати їх професійні обов'язки. Вважалося, що цей документ покладе початок першому етапу удосконалення законодавства про структуру, соціальне місце і функціональні обов'язки цієї правової інституції. При цьому, бажаним для чехословацьких нотаріусів було те, аби нотаріальна інституція ЧСР була подібна до відповідних інституцій, запроваджених у країнах Західної Європи, і відповідала соціальному призначенню нотаріусів як виключно засвідчуючому органу, що надає юридичні гарантії громадянам при вирішенні ними широкого кола правових питань і водночас охороняє справедливі права обох сторін: держави і громадянина. Ні у кого не викликало сумніву, що в нових умовах мала бути чітко градуїрована функціонально-професійна діяльність всіх трьох юстиційних органів: судового, адвокатського, нотаріального, так як це робиться в усіх континентальних країнах Єв-

ропи. Тобто, щоб судді могли приймати рішення у конфліктах і в справах кримінальних та цивільних, адвокати здійснювали діяльність захисну, а нотаріуси засвідчували факти у відповідних письмових формах.

Поки цього не станеться і професійні функції будуть зміщуватися цими трьома правоохоронними органами, завжди триватиме між ними непотрібна, неприємна відомча конкуренція, що в кінцевому підсумку не дає користі ні їм, ні суспільству. Значить, якщо держава потребує якісної нотаріальної інституції, вона повинна в правовому відношенні регламентувати її діяльність, щоб цей орган міг виконувати свої соціально-професійні обов'язки, які виконує така ж правова служба в інших державах.

Про нотаріат, його проблеми і успіхи було сказано в роботі третього з'їзду чехословацьких адвокатів, який відбувся в 1928 р. в Празі [11]. В коротких підсумках з цього питання можна зробити такі висновки. Нотаріальна справа в Австро-Угорщині мала свої певні традиції і регулювалася рядом правових норм. Після утворення ЧСР справі функціонування нотаріальної служби у суспільстві було надано значну увагу. Частина нормативних правил, які регулювали її організаційну структуру, питання підпорядкування і оплати праці було рецесійовано із старих правових джерел, а значна частина потрібного правового матеріалу була розроблена вперше. Згідно з нотаріальним статутом в чеських землях, нотаріуси виконували роботу, яку умовно можна поділити на громадську і приватну. Громадська передбачала такі функції: 1) записувати і видавати громадські документи про правові проголошення і договори, а у випадках, якщо з них випливали певні права, то видавати документи і щодо цього.

Приватно-нотаріальна діяльність - це: 1) записування обсягу, кількості податків на бажання учасників, у так званих неспірних питаннях, адресованих будь-якому уряду; 2) записування приватних документів; 3) представлення звинувачених перед судом у кримінальних справах. В структурно-організаційному відношенні нотаріуси в рамках корпусного суду першої інстанції створювали колегіум. Із спілки членів колегії, який об'єднував щонайменше 15 нотаріусів, утворювалася нотаріальна контора.

Дещо інакше була організована нотаріальна справа в Словаччині та Підкарпатській Русі. Так, в Словаччині ця інституція називалася громадським нотаріатом, а особи, які виконували її правочинність, називалися громадськими нотаріусами. Якихось серйозних змін у структурному, організаційному відношенні в рамках цієї правоохоронної організації на протязі існування першої Чехословацької республіки не відбулося.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zakon c. 155/1919 Sb.z. a nar. - S.198-199.
2. Zakon. c. 216/1919 Sb.z. a nar. - S. 291-292.
3. Nar. c. 275/1919 Sb.z. a nar. - S.376.
4. Nar. c. 189/1919 Sb.z. a nar.
5. Nar. c. 69/1920 Sb.z. a nar. - S.120-126.
6. Nar. c. 498/1919 Sb.z. a nar. - S.705-711.
7. Nar. c. 186/1919 Sb.z. a nar. - S. 255-257.
8. Zakon. c. 161/1921 Sb.z. a nar. - S. 311-315.
9. Smluva... C. 35/1925. Sb.z. a nar. - S.295-311.
10. Statni Ustredni Archiv v Praze: Fond - Ministerstvo spravedlnosti (1918-1938).
11. Culik J. Notar, organ statni // Ceske pravo. - 1929. -N11.- S.29-31.

RESÜME

Notariats in der Tschechoslowakischen Republik in den Jahren 1918-1938

J.M.Bisaga

Die Notariate waren wieltige Dezernate der Justizorgane der Tschechoslowakei (1918-1938). Das notariatswesen halte in der ersten Tschechoslowakischen Republik sunе bestimmten. Traditionen und wurde Rechtsnormen gesegelt. Der Funktionierung des Notariatsweseeas in der Tschechoslowakischen gescllshafft wurde grope Aufmerksamkeit gescheckt, was zweckmapig war.

МАЛОВІДОМИЙ НАШ ЗЕМЛЯК МИКОЛА НОДЬ
(до 180-річчя від дня народження)

Король І.Ф., Білак П.

В 1992 р. в часописі "Слово і час" було опубліковано змістовно статтю українознавців Нечипорука Е.І. та Регушевського Е.С. про австрійського літературознавця, славіста, мовознавця, журналіста, історика культури в широкому розумінні слова Гюнтера Вітженса (1922-1991 рр.). Він неодноразово бував на Україні, зокрема, брав участь у роботі ІХ міжнародного з'їзду славістів (Київ, вересень 1983 р.), виступав на міжнародному симпозиумі "Іван Франко і світова культура" (Львів, вересень 1986 р.). Випускник Віденського університету, довгі роки очолював Інститут славістики Академії наук Австрії, професор, редагував один із найпопулярніших літературознавчих журналів німецькою мовою "Мистецтво мови". Автор і співавтор ряду монографій: "Слов'янський духовний світ. Західні і південні слов'яни. Державність і народність. Людина і світ" (1985 р.). Грунтовна праця Вітженса "Слов'янські публікації Віденської друкарні мхитаристів" (1985 р.). Його ж надзвичайно цікава стаття "Віденсько-український письменник Микола Нодь" [1]. Публікація про нашого земляка була не випадковою. Як стверджують вчені, австрійський науковець останні роки життя присвятив вивченню творів, "складної і химерної долі" Миколи Нодя. Автори перекладу книги Гюнтера Вітженса "Viener slavistische Jabbuch" (Vien, 1982) зауважують: "Даремно шукати ім'я цього українського письменника в історії літератури й енциклопедіях" [2]. В цьому автори пере-

коналися під час пошуків відомостей про Миколу Нодя. Якщо його ім'я згадується, то в основному в абзацних строках. Виняток становить невеличкий нарис відомого закарпатського краєзнавця. Василя Пагирі "Микола Нодь", поміщений у двох його збірках "Відлуння Карпат" (Ужгород, 1994) і "Світоч Карпатського краю" (Ужгород, 1996) [3]. Не відомо досі чому така доля не справедлива спіткала талановитого вихідця із Закарпаття. Саме це й спонукало авторів цієї статті до пошуків. Дякуючи добрим людям, дещо вдалося прояснити про Миколу Нодя, якому в цьому році минає 180 років від дня народження.

Микола Нодь народився (на превеликий жаль точної дати не встановлено) 1819 р. в селі Вошвар, що поблизу міста Марія Повч Саболч-Сатмарського комітату, який на той час входив до складу Підкарпатської Русі. Місто Марія Повч з базилянським монастирем, заснованим в 1749 р. для русинського населення - переселенців, було улюбленим місцем паломництва карпатських русинів.

Не легка доля випала на юнацькі роки Миколи. Як свідчать документи, його батьки були наші земляки нижчого стану. В ранній юності Нодь залишився сиротою, поселився в містечку Марія Повч, став відвідувати училище. виявився дуже здібним юнаком і почав прислужувати під час релігійної служби у попів. Невдовзі він опинився в Ужгороді, де студював теологію у богословській семінарії. Після